

Groeien naar Eenheid. Omgaan met Verschillen
Samen op Weg als oecumenisch leerproces
Symposium 7-11-2003 's-Hertogenbosch
Katholieke Vereniging voor Oecumene

FUNDAMENT EN TOTSTANDKOMING VAN HET VERENIGINGSBESLUIT

Ds. B. Wallet, voorzitter van de Commissie Kerkorde van het SoW-proces, oud-voorzitter van de Synode van de Hervormde Kerk

De kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland dient als basis van het verenigingsbesluit. Deze kerkorde opent en sluit met de oecumene. Alle bepalingen over de roeping, het leven en werken van de kerk en de gemeente staan daar tussen in. Zo wordt uitgedrukt dat het oecumenisch perspectief behoort tot het wezen van de kerk en niet gezien wordt als een taak die zij ook heeft. Op nationaal en mondiaal niveau doen onze kerken op verschillende manieren actief mee in oecumenische verbanden. Lokaal varieert het van plaats tot plaats. Er zijn plaatsen waar men de dialoog tussen Rome en Reformatie aan de top voorbij is en leeft alsof er sprake is van een consensus. In andere plaatsen daarentegen zijn er hervormde gemeenten die in beleid en belijden niet tot overeenstemming kunnen komen met een gereformeerde zusterkerk. Op grond van deze ongelijktijdigheid is in Samen op Weg – verband gekozen voor het groeimodel op plaatselijk vlak als uitgangspunt.

Een proces van toenadering van kerken stroomt door verschillende kanalen. Ze zijn allemaal nodig, maar geen daarvan is op zichzelf het eigenlijke en beslissende. In Samen op Weg hebben we geleerd dat de meest vruchtbare benadering van eenheid de weg van de geloofsgroei is. En dat gebeurt door mensen heen. Daar waar ter plaatse de gemeente samenkomt; waar mensen wonen, werken en winkelen; waar men het geloof deelt in Jezus Christus als Heer en in zijn Geest die de gaven schenkt voor de opgaven in de wereld. Dat wij leven in een gebroken wereld is voor hoe langer hoe meer kerkleden geen excuus om ons neer te leggen bij gebroken verhoudingen tussen de kerken. Meer denkend vanuit het centrum is men minder bereid gehoor te geven aan middelpuntvliedende krachten en zijspoortrekkende geesten. In tal van plaatsen blijkt men vormen te kunnen vinden om aan die verbondenheid gestalte te geven. De scheidslijnen zijn door de vele veranderingen genuanceerd. Gescheidenheid wordt veelal beleefd als verscheidenheid. Daarbij legt men zich neer, omdat we nu eenmaal niet zijn opgewassen tegen de overmacht van de geschiedenis, die zijn sporen heeft getrokken. Op plaatselijk vlak laat men er zich niet door hinderen. Voor Samen op Weg betekende deze opstelling, dat de eenheid aan de basis zich ging voltrekken buiten de organisatorische eenwording van de kerken om. Men ging er eenvoudig vanuit, dat als de prediking van de verzoening de verdeeldheid als zonde onthult dan de twisten uit het verleden niet gecontinueerd mogen worden.

In Samen op Weg is uitgegaan van de gedachte, dat als gemeenten van onderen op onomkeerbaar naar elkaar toegroeien dit kan resulteren in verder gaande stappen van de synoden. Bij herhaling is daar vanuit samenwerkende gemeenten ook op aangedrongen. Dat botste echter op gemeenten die geen enkele vorm van toenadering wensten en aan de synoden de toezegging voor hielden, dat er op plaatselijk vlak geen dwang zal worden uitgeoefend. De synodeleiding had geen andere keus dan wat traag, maar vooral behoedzaam te opereren. Het werd een proces van stroom en tegenstroom. Er werden wegen ingeslagen, verlaten en weer andere gezocht. Het aantal samenwerkende gemeenten nam toe en dus de roep om verdergaande maatregelen om de groei niet te belemmeren. Er rees van alle kanten ook verzet

tegen de stap –voor –stap route, die geen duidelijkheid verschafte. In 1990 werd toen besloten de methode van geleidelijkheid te verlaten en te kiezen voor de weg van het kerkrecht. Met een principiële benadering zou de grondstructuur van de verenigde kerk dan in een keer helder op tafel komen. Dit totaal -concept zou dan in de ambtelijke vergaderingen van de drie kerken besproken kunnen worden. Er werd een werkgroep kerkorde benoemd om bepalingen te formuleren die als basis voor de vereniging kan dienen.

De werkgroep kerkorde heeft zijn taak nu afgerond. Het is een lang proces geworden in gesprek met de synoden en luisterend naar de commentaren van de ambtelijke vergaderingen. In de spanning tussen eenheid en verscheidenheid, tussen traditie en vernieuwing, tussen het dogma en de individuele gelovige is de deugd van het geduld beoefend. Veertig jaar geleden kon men niet vermoeden wat een verenigingsproces van kerken die lang gescheiden van elkaar hebben geleefd met zich meebrengt. Hoe dichter de kerken bij elkaar kwamen, des te meer bleek hoe groei naar elkaar noodzakelijk is. De bespreking van de kerkorde heeft daaraan een grote bijdrage geleverd. In de volle breedte van de kerken is er een diepgaande bezinning op gang gekomen over de uitgangspunten van ons kerk –zijn. En zo ligt de zin van de lange weg die we gegaan zijn niet alleen in het doel, maar evenzeer in het onderweg zijn.

Om te bezien wat Samen op Weg als oecumenisch leerproces ons kan leren, wijs ik op twee punten. Het eerste punt staat in art. II,2 van de nieuwe kerkorde: “De Protestantse Kerk in Nederland bestaat uit al de gemeenten, te weten, de protestantse gemeenten (dat zijn de gemeenten die nu Samen op Weg zijn of straks zullen gaan), de hervormde gemeenten, de gereformeerde kerken en de evangelisch –lutherse gemeenten.” Dat is een eerlijke formulering gezien de afspraak in het verleden van het groeimodel op plaatselijk vlak zonder dwang van bovenaf en dat is een reële formulering gezien de verwachtingen voor de toekomst. Niet in alle plaatsen immers zullen gemeenten zich na het verenigingsbesluit verenigen. Nog vele jaren zullen er in de verenigde kerk verschillende gemeenten blijven die zich zullen houden aan de vertrouwde namen.

En dan kom ik bij het tweede punt. Als al deze gemeenten met verschillende namen op lokaal niveau behoren tot de ene Protestantse Kerk hoe kan dan vorm worden gegeven aan het uitgangspunt van het groeimodel? En wat is dan behalve de naam die zij willen houden het verschil tussen deze gemeenten? Hoe ook kan zo’n plaatselijke gemeente in de verenigde kerk haar eigen identiteit bewaren? Nog nader aangeduid: hoe kunnen gemeenten die de verschillen tussen de calvinistische en lutherse belijdenisgeschriften onoverbrugbaar achten toch in één kerk samen leven? Daarvoor is bepaald dat alle gemeenten van de kerk zijn verbonden met het belijden van de kerk, maar zich in het bijzonder verbonden kunnen weten met de belijdenisgeschriften van de calvinistische of lutherse traditie. Binnen het kader van de ene en verenigde kerk wordt de bijzondere verbondenheid met een bepaalde traditie een volwaardige plaats toegekend. De kerk erkent en respecteert deze verworteling en geen enkele gemeente hoeft zich daarvoor te verontschuldigen. Er wordt dus een bepaalde mate van identiteit erkend zonder daarmee de exclusiviteit te bevorderen. Buiten de lokale kerkgemeenschap ontmoeten gemeenten elkaar op regionaal en landelijk niveau. Daar wordt het gesprek gevoerd, kan men naar elkaar horen, van elkaar leren en zo groeien in het gemeenschappelijk belijden van de kerk.

Zou dit model van gemeenten binnen de Protestantse Kerk in Nederland zoals dat op lokaal niveau gestalte krijgt voorstelbaar zijn voor de kerken op mondiaal niveau? Zou de oplossing die de PKN voorstelt als verzoende verscheidenheid verbreed kunnen worden in oecumenisch perspectief? Kan de geschonken oecumenische genade zo verstaan worden, dat het horen naar

het Woord van God, naar het eigene van onze traditie en naar elkaar in oecumenisch perspectief ons brengt tot een gemeenschap van verzoende verscheidenheid? Met de Schrift als bron en norm en het Apostolicum en Nicenum als belijdenissen zouden afzonderlijke kerken als geloofsgenoten, als tochtgenoten die leven uit dezelfde bron, elkaar in een verband kunnen aanvaarden. Zij kunnen zich in het bijzonder verbonden blijven weten met het eigene van hun traditie en verwerpen het eigene van andere tradities niet. Men is niet verplicht het eigene van andere kerkgemeenschappen te onderschrijven, maar aanvaardt de waarde daarvan voor anderen. Geen enkele kerk hoeft zichzelf op te heffen en respecteert het bestaansrecht van andere kerken. De verschillende confessionele tradities kunnen voor elkaar een verrijking betekenen in plaats van een bedreiging. Omdat de Geest werkt tot het uiterste der aarde zal elke deelkerk leerling zijn van kerken elders in de wereld. Binnen de ene gemeenschap van kerken ontmoet men elkaar en houdt men elkaar op de hoogte van ontwikkelingen. Meer nog dan de Protestantse Kerk in Nederland zal zo'n kerkgemeenschap de kleur hebben van de menigerlei genade Gods. De vele charismata in de verschillende tradities zullen op zich een oecumenisch antwoord zijn op het verlangen samen met alle heiligen iets van de breedte en lengte en hoogte en diepte van de liefde van Christus te vatten.

Van Samen op Weg kunnen we leren dat groei van kerken naar elkaar veel overzomeren en overwinteren vergt. Wij behoren tot kerken die een geschiedenis van gescheidenheid kennen. Visies die eeuwen bepalend zijn geweest, hebben geleid tot een eigen stijl, omgangsvormen, theologische doordenking, regelgeving, eigen nestgeur en kerkgevoelens. We zijn er ons ook nauwelijks van bewust hoe vanzelfsprekend dit doorwerkt. Bij samenwerking tussen kerken blijkt dat men bij alle goede wil toch stoot op weerbarstigheden in structuur en cultuur. Willen we verder komen dan moet het gesprek van de kerkleiding en de arbeid van theologische commissies aarden in het proces aan de basis. Met de vereniging van de Samen op Weg -kerken vloeien deze drie oecumenische kanalen samen. De gebedsgemeenschap en geloofsgroei aan de basis, het theologisch gesprek en het contact op beleidsniveau zijn nodig om te komen tot samenwerking tussen kerken.

Er is door uw initiatief vertrouwen gewekt en dat schept toekomst. Twee dagen voor de Willibrordzondag spreek ik mijn dankbaarheid uit, dat u als katholieke vereniging gebed vraagt voor de besluitvorming in de Samen op Weg -kerken.